

Αναστασία-Σοφία ΑΛΕΞΙΑΔΟΥ

*Ο συναισθηματικός δεσμός βρέφους
με το πρόσωπο φροντίδας και οι
συνέπειες αυτού στη μετέπειτα
εξέλιξη των παιδιών*

Η θεωρία του δεσμού είναι από τους πιο μελετημένους τομείς της Ψυχολογίας σήμερα. Η Ainsworth (1978) και ο Bowlby (1995) αναφέρονται συχνά στη θεωρία του δεσμού. Το μοντέλο αυτό του δεσμού εξηγεί τις βρεφικές συμπεριφορές όσον αφορά στο πρόσωπο φροντίδας, κατά τη διάρκεια στιγμών αποχωρισμού και επανένωσης. Πιστεύεται ότι αυτού του είδους οι συμπεριφορές δεσμού, οι οποίες μορφοποιούνται στην βρεφική ηλικία, θα βοηθήσουν τους ανθρώπους να σχηματίσουν σχέσεις δεσμού με τις οποίες θα συναναστρέφονται και ως ενήλικες. Ο όρος «δεσμός» χρησιμοποιείται για να περιγράψει το ισχυρό συναισθηματικό δέσιμο που αναπτύσσεται μεταξύ του βρέφους και της μητέρας του ή και άλλου ατόμου του στενού περιβάλλοντος κατά το πρώτο έτος της ζωής του. Τα βρέφη που μεγαλώνουν σε περιβάλλον όπου η μητέρα τους ή το πρόσωπο που τα φροντίζει, δείχνουν ευαισθησία, αναπτύσσουν συνήθως ασφαλή δεσμό με το πρόσωπο που τα φροντίζει. Αντίθετα, όταν το βρέφος μεγαλώνει σε περιβάλλον που το άτομο που το φροντίζει δείχνει συναισθηματική ψυχρότητα και αδιαφορία, αναπτύσσει συνήθως ανασφαλή δεσμό.

Ερμηνείες για το συναισθηματικό δεσμό

Υπάρχουν διαφορετικές ερμηνείες σχετικά με την δημιουργία του συναισθηματικού δεσμού:

- Η θεωρία του Freud, ότι τα βρέφη συνδέονται συναισθηματικά με το πρόσωπο που ικανοποιεί τη βασικότερη ανάγκη τους, την τροφή, δηλαδή

με τη μητέρα τους.

- Κατά την θεωρία του Erikson, τα βρέφη δημιουργούν δεσμό με τα πρόσωπα στα οποία μπορούν να βασίζονται ότι θα τα βοηθήσουν ό,τι και αν τους συμβεί.

- Ο Bowlby μετά από παρατηρήσεις σε Νοσοκομεία και Ιδρύματα διαπίστωσε ότι τα βρέφη δημιουργούν συναισθηματικό δεσμό με τα πρόσωπα που τους παρέχουν μια σταθερή βάση για να εξερευνήσουν τον κόσμο. Πιο συγκεκριμένα, ο Bowlby πίστευε ότι υπήρχαν 4 είδη δεσμού: Διατήρηση Εγγύτητας, Ασφαλές Λιμάνι, Ασφαλής Βάση και Άγχος Αποχωρισμού (βλ. πίνακα 1, Είδη Δεσμού, σελ.10)

- Ο Harlow και οι συνεργάτες του, χρησιμοποιώντας μοντέλα ζώων κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η σωματική επαφή και η τρυφερότητα στην επαφή αυτή είναι πιο σημαντικά για την δημιουργία του συναισθηματικού δεσμού μεταξύ βρέφους και μητέρας. Χρησιμοποίησαν στις έρευνές τους πιθηκάκια, από τα οποία κάποια τα τοποθέτησαν κοντά σε μια «συρμάτινη μητέρα», ενώ κάποια άλλα δίπλα σε μια «υφασμάτινη μητέρα». Αυτό που παρατήρησαν οι ερευνητές ήταν ότι παρ' όλο που τα πιθηκάκια τρέφονταν από την «συρμάτινη μητέρα», ωστόσο προτιμούσαν την «υφασμάτινη μητέρα». Με το πείραμα οι ερευνητές ήθελαν να αποδείξουν κατά πόσο η «μητέρα» που ήταν πηγή τροφής, θα ήταν εκείνη στην οποία θα κατέφευγαν τα πιθηκάκια. Το συμπέρασμα ήταν ότι ανεξάρτητα από το ποια μητέρα τους παρείχε το γάλα, τα πιθηκάκια προσέτρεξαν στην «υφασμάτινη μητέρα», γιατί εκεί ένιωθαν ασφάλεια (Cole M., Cole S., Τόμος Α', 2002).

Ανάλογα με το είδος του δεσμού που αναπτύσσει το βρέφος με το πρόσωπο φροντίδας (μητέρα ως επί το πλείστον), επηρεάζεται η ανάπτυξη του συναισθηματικού κόσμου και η ανάπτυξη θετικών και σταθερών ή όχι διαπροσωπικών σχέσεων στη μετέπειτα ζωή του (Κακούρος Ε., Μανιαδάκη Κ. Αθήνα 2006).

Διεργασίες που προηγούνται της δημιουργίας του συναισθηματικού δεσμού με το πρόσωπο φροντίδας

Ο δεσμός ξεκινά στη βρεφική ηλικία και διαρκεί σε όλη τη ζωή. Ένα νεογέννητο μωρό χρειάζεται άμεσα κάποιον να το φροντίσει. Αυτό το άτομο μπορεί να είναι ένας γονιός, ένα αδερφάκι ή μια νταντά, αλλά όποιο και αν είναι αυτό το άτομο, θα δημιουργηθεί ένας δεσμός μεταξύ τους. Ο Bowlby και η Ainsworth πίστευαν ότι το πρώτο πρόσωπο φρο-

ντίδας είναι αυτό που θα επηρεάσει και θα σχηματίσει το χαρακτήρα και την προσωπικότητα του παιδιού. Το πρωταρχικό πρόσωπο φροντίδας είναι η μητέρα και μεταξύ της μητέρας και του βρέφους δημιουργούνται ισχυροί δεσμοί από τα πρώτα κιόλας λεπτά της γέννησης. Είναι σημαντικό για τους νέους γονείς να είναι μόνοι με το μωρό αμέσως μετά τη γέννα για να δημιουργήσουν ένα ισχυρό δεσμό. Εάν είναι πολλά πρόσωπα στο χώρο αμέσως μετά τη γέννα, η φυσιολογική διαδικασία του δεσμού θα διακοπεί και αυτό μπορεί να έχει μακροχρόνιες συνέπειες στη σχέση μεταξύ του παιδιού και των γονιών (Klaus M.H., Kennell J.H. and Klaus P.H., 1995).

Η μητέρα έχει ήδη ένα είδος δεσμού με το παιδί, καθώς το κουβαλά μέσα της επί 9 μήνες, αλλά η πρώιμη επαφή είναι σημαντική για τη δημιουργία ισχυρού δεσμού μεταξύ τους. Μια έρευνα του Klaus και των συνεργατών του έδειξε ότι τα παιδιά, των οποίων οι μητέρες περνούν παραπάνω 5 ώρες μαζί τους για τις 3 πρώτες μέρες ζωής του βρέφους, έχουν υψηλότερο δείκτη νοημοσύνης. Αυτά τα παιδιά έχουν μεγαλύτερες επιδόσεις στους διαγωνισμούς γλώσσας και κατανόησης στην ηλικία των 5 ετών, σε αντίθεση με τα παιδιά των οποίων οι μητέρες δεν αφιερώνουν παραπάνω χρόνο επαφής με τα παιδιά τους. Οι μητέρες αυτές έχουν ήρεμη και καταπραϋντική συμπεριφορά απέναντι στα βρέφη τους, έχουν περισσότερη οπτική επαφή με το παιδί, όπως και σωματική επαφή (Trowell J. 1982).

Τα βρέφη στην ηλικία μεταξύ 3 & 4 μηνών εμφανίζουν πρώιμες ενδείξεις δεσμού, είναι σε θέση να αναγνωρίζουν το ανθρώπινο πρόσωπο και ικανοποιούνται από την ανθρώπινη επαφή. Ανάμεσα στον 6^ο & 9^ο μήνα, οι πρώτες αντιδράσεις του βρέφους στα πρόσωπα αρχίζουν να αλλάζουν μορφή και δείχνουν προτίμηση προς τη μητέρα και άλλα σημαντικά πρόσωπα του περιβάλλοντος. Τα πρόσωπα αυτά καθησυχάζουν το παιδί σε στιγμές ανησυχίας και του δίνουν χαρά σε αντίθεση με κάποιο ξένο πρόσωπο. Συγχρόνως, εμφανίζεται στο βρέφος το άγχος, όταν απομακρύνεται η μητέρα ή όταν εμφανίζεται ένα ξένο πρόσωπο.

Η Mary Ainsworth, συνεργάτης του Bowlby, έκανε εκτενείς παρατηρήσεις παιδιών και μητέρων για να αξιολογήσει την ασφάλεια του δεσμού των παιδιών 12 έως 18 μηνών. Η όλη διαδικασία αποκαλείται «*Συνθήκη του Ξένου ή Παράξενη Κατάσταση*» (βλ. Πίνακα 2 σελ. 11) (Ainsworth M.; Blehar, M.; Waters, E.; and Wall, S. 1978).

Τα βρέφη είναι πρόθυμα να συνεργαστούν με την μητέρα τους όταν επιστρέφει, μερικά αρκούνται να αισθανθούν απλώς την παρουσία της από απόσταση, ενώ συνεχίζουν και παίζουν, άλλα ζητούν την σωματική

επαφή μαζί της και άλλα τέλος επιθυμούν συνεχώς την παρουσία της μητέρας τους και είναι δυστυχισμένα όταν φεύγει (Hilgard, τόμος Α΄ 2003).

Είναι φανερό ότι η ανάπτυξη του δεσμού είναι ένα σύνολο θετικών και αρνητικών συναισθημάτων όπως αγάπη, φόβος, αγωνία. Όταν υπερσχύουν τα θετικά συναισθήματα, ο δεσμός είναι ασφαλής ανάμεσα στο παιδί και το πρόσωπο που τα φροντίζει, αντίθετα η πιθανότητα εμφάνισης ανασφαλών δεσμών αυξάνεται όταν τα αρνητικά συναισθήματα συνοδεύουν τη διαδικασία ανάπτυξης δεσμού (Κακούρος Ε., Μανιαδάκη Κ. Αθήνα 2006).

Τα βρέφη που μεγαλώνουν σε περιβάλλον όπου τα σημαντικά πρόσωπα δείχνουν ευαισθησία, αντιδρούν γρήγορα και με θετικά συναισθήματα στις ανάγκες τους, αναπτύσσουν ασφαλή δεσμό. Αυτά τα παιδιά ως ενήλικες θα έχουν σχέσεις εμπιστοσύνης και μακροχρόνιες, θα μοιράζονται άνετα τα συναισθήματά τους με φίλους τους και θα έχουν αυτοπεποίθηση στη ζωή τους. Αντίθετα, τα βρέφη που μεγαλώνουν σε περιβάλλον όπου τα σημαντικά πρόσωπα δείχνουν συναισθηματική ψυχρότητα ή έλλειψη σταθερότητας ενδέχεται να αναπτύξουν ανασφαλή δεσμό στην παιδική ηλικία. Τα βρέφη αυτά δείχνουν ή έλλειψη ενδιαφέροντος για το πρόσωπο της μητέρας τους και δεν εκδηλώνουν ανησυχία όταν αυτή απομακρύνεται, ούτε ανακούφιση όταν εμφανίζεται (ανασφαλής δεσμός τύπου αποφυγής). Ως ενήλικες, τα παιδιά αυτά δεν μπορούν να νιώσουν οικειότητα με άλλους και είναι ανίκανοι και απρόθυμοι να μοιραστούν σκέψεις και συναισθήματα με τους άλλους. Ή δείχνουν υπερβολικό ενδιαφέρον για τη μητέρα τους και ασχολούνται συνεχώς μαζί της (ανασφαλής δεσμός τύπου αντίστασης ή αμφιθυμίας). Η απομάκρυνσή της τους προκαλεί έντονο άγχος, στην επανεμφάνισή της εκφράζουν θυμό και αποφεύγουν την επαφή μαζί της. Ως ενήλικες θα είναι απρόθυμοι να έρθουν κοντά σε άλλους και θα γίνονται καχύποπτοι και δύστροποι στις προσωπικές τους σχέσεις. Ή τα βρέφη άλλες φορές πλησιάζουν τη μητέρα και άλλες φορές την αποφεύγουν. Τα βρέφη αυτά δείχνουν το μεγαλύτερο βαθμό συναισθηματικής ανασφάλειας (ανασφαλής δεσμός αποδιοργανωμένος-αποπροσανατολισμένος) (Κακούρος Ε., Μανιαδάκη Κ. Αθήνα 2006). Σε μεγαλύτερη ηλικία τα παιδιά με ασφαλή δεσμό θα έχουν αυτοπεποίθηση και δυνατές προσωπικές σχέσεις, ενώ τα παιδιά με ανασφαλή δεσμό λόγω άγνοιας ή κακομεταχείρισης του προσώπου που τα φροντίζει επειδή τιμωρούνται, στο μέλλον δεν θα ζητούν βοήθεια και αυτό θα έχει αρνητικές επιπτώσεις σε όλα τα είδη συναισθηματικών δεσμών λόγω του ότι υπέστησαν ψυχικό τραυματισμό, κακομεταχείριση, ή αδιαφορία.

Συνέπειες συναισθηματικού δεσμού στην εξέλιξη των παιδιών

Οι γονείς επιδρούν σημαντικά στο συναισθηματικό δέσιμο των παιδιών. Έρευνες που έχουν γίνει σε παιδιά προσπάθησαν να μετρήσουν κατά πόσο ένα παιδί είναι ασφαλές ή όχι στη σχέση του με τους γονείς του. Στην έρευνα αυτή τα παιδιά βάζουν τους εαυτούς τους να συμμετέχουν σε μια ιστορία. Η ιστορία έχει ως εξής: Η μητέρα και ο πατέρας του παιδιού φεύγουν το βράδυ και το παιδί μένει μόνο του με τη νταντά. Έχουν δώσει στο παιδί κούκλες που αναπαριστούν τη μαμά και τον μπαμπά, προκειμένου το παιδί να δείξει τα συναισθήματά του όταν οι γονείς φεύγουν και όταν οι γονείς επιστρέφουν. Τα παιδιά με ασφαλή δεσμό εκφράζουν φόβους για τους γονείς τους που τους αφήνουν, αλλά οι φόβοι αυτοί διαλύονται όταν οι γονείς επιστρέφουν σπίτι. Τα παιδιά με δεσμό ανασφαλής τύπου αποφυγής δεν επιτρέπουν στους φόβους και τις ανασφάλειές τους να φανούν. Αντιδρούν σαν είναι όλα υπό έλεγχο και αισθάνονται ασφαλείς. Τα παιδιά με δεσμό ανασφαλής τύπου αντίστασης ή αμφιθυμίας λένε ιστορίες για το τι κάνουν όταν οι γονείς τους λείπουν. Πιο συγκεκριμένα, τις κακές και γεμάτες άγχος στιγμές τις αγνοούν, ενώ για τις ευχάριστες και διασκεδαστικές στιγμές υπερβάλλουν. Τέλος, τα παιδιά με ανασφαλής δεσμό αποδιοργανωμένο- αποπροσανατολισμένο αναπτύσσουν φόβο, αλλά δεν μπορούν να τον διώξουν. Οι γονείς παραμένουν συναισθηματικά και σωματικά μη διαθέσιμοι στο παιδί και η ιστορία τελειώνει χωρίς να έχουν διώξει τους φόβους τους (Howe, Brandon, Hinings & Schofield, 1999).

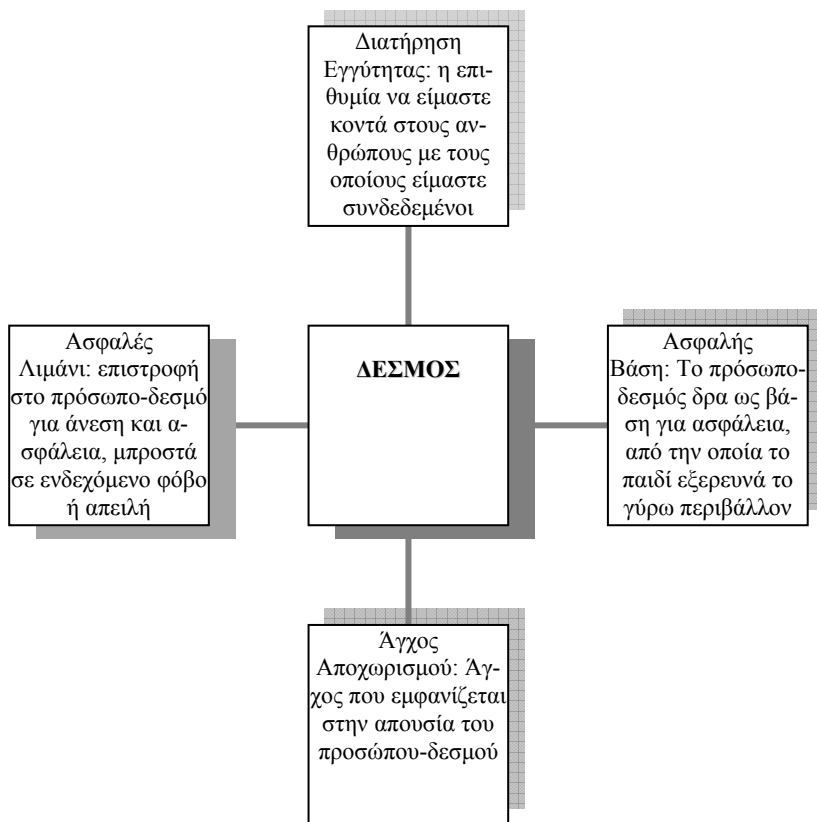
Συστήματα ανασφαλούς δεσμού έχουν συνδεθεί με ψυχιατρικές διαταραχές, στις οποίες το παιδί είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο ύστερα από απώλεια της φιγούρας του δεσμού. Παιδιά με ανασφαλής δεσμό «αναπτύσσουν την ανικανότητα να σχηματίσουν ασφαλείς δεσμούς και αντιδρούν με ένα εχθρικό, απορριπτικό τρόπο στο περιβάλλον τους» (Pickover, 2002). Σοβαρές διαταραχές δεσμού οδηγούν το παιδί να δεθεί τόσο πολύ με το πρόσωπο φροντίδας και έπειτα αποτραβιούνται πριν ακόμη απορριφθούν και νομίζουν ότι το πρόσωπο φροντίδας τους θεωρεί άξιους. Παιδιά με ασφαλή δεσμό είναι ικανά να σχηματίζουν νέες σχέσεις δεσμού, ενώ διατηρούν την υπάρχουσα σχέση δεσμού με τους γονείς τους. Αντίθετα, παιδιά με ανασφαλής δεσμό επικεντρώνονται στο να πετύχουν καλύτερη σχέση με τους γονείς τους και έτσι κάνουν δύσκολα νέες σχέσεις δεσμούς (Pickover, 2002).

Συμπεράσματα

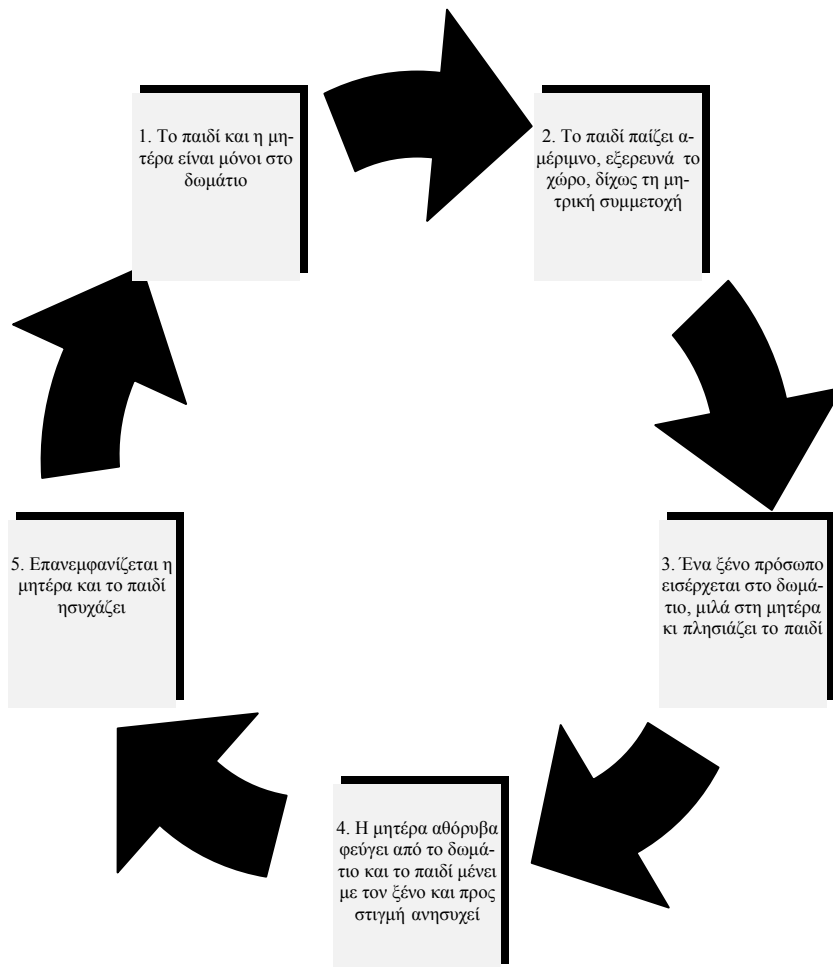
Όταν ο συναισθηματικός δεσμός παιδιού και μητέρας ή προσώπου φροντίδας είναι ασφαλής, αυτό έχει θετικές επιδράσεις στη γενικότερη συναισθηματική και κοινωνική του πορεία. Τα παιδιά με ασφαλή δεσμό έχουν έντονα συναισθήματα εσωτερικής ασφάλειας, είναι σίγουρα για τον εαυτό τους, με αποτέλεσμα να έχουν περισσότερες κοινωνικές δεξιότητες και ικανότητα προσέγγισης άλλων ατόμων.

Αντίθετα, όταν ο συναισθηματικός δεσμός βρέφους και μητέρας είναι ανασφαλής, αυτό αποτελεί παράγοντα κινδύνου για την αντιμετώπιση δυσκολιών από το ίδιο το παιδί και στις διαπροσωπικές του σχέσεις έχει δυσκολίες γιατί έχει τάσεις εκδήλωσης θυμού και φόβου απέναντι στους άλλους. Όταν το παιδί κακοποιείται, όταν ζει σε ένα περιβάλλον που δεν του δείχνουν φροντίδα και αγάπη ή όταν τα πρόσωπα που το φροντίζουν δεν είναι σταθερά, αλλά υπάρχουν συχνές αλλαγές, δεν υπάρχει καμία μορφή δεσμού, παράγοντας κινδύνου για την εμφάνιση παθολογικών καταστάσεων στο συναισθηματικό κόσμο στην υπόλοιπη ζωή του.

Παραρτήματα

Πίνακας 1: Είδη Δεσμού (Bowlby J., [1995]: Δημιουργία και διακοπή συναισθηματικών δεσμών. Αθήνα: Καστανιώτης).

Πίνακας 2: Πείραμα Ainsworth «Παράξενη Κατάσταση»

Βιβλιογραφία

- AINSWORTH M., BLEHAR M., WATERS E. AND WALL S. (1978): Patterns of Attachment. Hillsdale, NJ: Erlbaum. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://psychologyabout.com/od/loveandattraction/ss/attachmentstyle_2htm
- BOWLBY J. (1995): Δημιουργία και Διακοπή συναισθηματικών δεσμών. Αθήνα: Καστανιώτης.
- COLE M., COLE S. (2002): Η ανάπτυξη των παιδιών. Η αρχή της Ζωής: Εγκυμοσύνη, Τοκετός, Βρεφική Ηλικία. Τόμος Α' (κεφ. 5 &6) (μετάφραση Μαρία Σόλμαν), Αθήνα: Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδάνος.
- HILGARD E.R. (2003): Εισαγωγή στη Ψυχολογία του Hilgard. Τόμος Α' (μετάφραση Μαρία Σόλμαν). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- HOWE D., BRANDON M., HININGS D. & SCHOFIELD G., (1999): Attachment Theory, child maltreatment and family support. Mahwah, NJ: Erlbaum. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: [http:// www.Personalityresearch.org/papers/lee.html](http://www.Personalityresearch.org/papers/lee.html)
- KLAUS M.H., KENNEL J.H., KLAUS P.H. (1995): Bonding. Boston: Addison- Wesley. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: [http:// www.personalityresearch.org/papers/lee.html](http://www.personalityresearch.org/papers/lee.html)
- PICKOVER S., (2002): Breaking the Cycle: A clinical example of disrupting an insecure attachment system. Journal of Mental Health Counseling, 24, pp.358-367. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:[http:// www.personalityresearch.org/papers/lee.html](http://www.personalityresearch.org/papers/lee.html)
- TROWELL J. (1982): Effects of obstetric management on the mother- child relationship. In C. M. Parkes and J. Stevenson – Hinde (Eds.), The Place of attachment in human behavior (pp.74- 94). New York: Basic Books. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: [http:// www.personalityresearch.org/papers/lee.html](http://www.personalityresearch.org/papers/lee.html)
- ΚΑΚΟΥΡΟΣ Ε. , ΜΑΝΙΑΔΑΚΗ Κ., (2006): Ψυχοπαθολογία Παιδιών και Εφήβων- Αναπτυξιακή προσέγγιση. Αθήνα: Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδάνος.

Abstract

This study examines the issue of emotional attachment that is developed between the infant and care taker, who is usually the mother. There are two types of attachment: the secure and insecure attachment. The insecure attachment is divided into 3 types: 1. The insecure type of avoidance, 2. The insecure type of resistance or ambivalence and 3. The insecure disorganized or disoriented. Children develop a secure attachment to people with emotional security and stability, creating stable interpersonal relationships. In contrast, children with insecure attachment, growing up, they become emotionally unstable, and have difficulties in their interpersonal relationships. It is understood from the above the important role played by the infant's relationship with its mother, a relationship which begins the early months of pregnancy.

Η Αναστασία- Σοφία Αλεξιάδου είναι Ιστορικός και Διδάκτωρ Φιλοσοφίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλοσοφίας- Παιδαγωγικής, Τομέας Φιλοσοφίας.
(sead@otenet.gr)